

Moravští bratři na cestách do polárních krajů Evropy

Moravští bratři – pozůstatek Jednoty bratrské, kterou na Fulnecku J.A.Komenský zanechal, po svém exilu do Saska a po obnovení Jednoty bratrské se intenzivně věnovali misijní činnosti v různých částech světa. Z pozoruhodných misijních projektů hraběte Zinzendorfa nás zaujme cesta čtyř Moravanů ke zbytkům pohanských národů Evropy - k Laponcům a Samojedům. Všichni čtyři pocházeli z Fulnecka a Novojicka. a jde o zajímavý doplněk dějin nám tak málo známých. Prameny dosud nebyly v českém jazyce publikovány.

V úvodu popisu jejich cesty asi 12 000 km dlouhé jak ji popsal Andreas Grassmann se patří tyto postavy představit:

Andreas Grassmann (1704 - 1783) Rodák ze Ženkavy, o jehož životě jsme dobře informováni z jeho vlastního životopisu, který sám sepsal.¹⁾ Na dvaceti šesti stranách je podrobně popsán jeho dramatický útek r.1728 z Kravařska kde byl dvakrát vyslýchán a vězněn v Novém Jičíně. V r. 1728 konal misii v tehdejších velice zaostalých Pobaltských zemích tehdejší Livonie a kromě cesty po skandinávských zemích popsané níže se pohyboval především po Evropě. R.1738 v Marienbornu v Porýní, 1740 v Grónsku, od r. 1752 působil jako kazatel Jednoty bratrské na českém sboru v Českém Rixdorfu – Berlíně, r. 1756 byl ordinován biskupem Jednoty bratrské, 1756 působil na sborech ve Slezsku, od r. 1768 opět v Českém Rixdorfu, kde zemřel. Jeho manželka Rosina Jäschke ze Žiliny, se kterou se oženil 1738, zemřela r. 1760 tamtéž.

Daniel Schneider (1703 – 1742) Pocházel z nejstaršího rodu Schneiderů, sídlícího v Suchdole nad Odrou již před třicetiletou válkou. Jeho praděd Martin (1612-1673), byl legendární postavou a současník Komenského.

Čtyřadvacetiletý emigroval do Herrnhutu, tam se r. 1728 vyučil ševcem a také pracoval v sirotčinci. Měl v sobě však touhu zvěstovat lidem evangelium. Zdá se, že se cíleně připravoval pro dráhu misijního pracovníka. Tito od r.1728 pod vedením Zinzendorfa se vzdělávali v teologii, jazycích, lékařství a geografii.

R. 1738 po návratu z ruského zajetí se dostává do Herrnhagu v Porýní, kde bylo právě budováno další středisko jednoty, podobné Herrnhutu. Vyzbrojen zkušenostmi umět přežít v polárních krajích, odjíždí r.1741 na další misijní cestu do Grónska, o jejímž účelu toho zatím mnoho nevíme. Umírá v následujícím roce 1742 na lodi za plavby při zpáteční cestě do Evropy. Hrob tohoto Suchdolana se nalézá někde na dně studeného atlantského oceánu.²⁾

Neznáme přesné datum jeho narození, ani úmrtí a přesto právě takovýmto Moravanům patří to známé obdivné Zinzendorfovo zvolání: "Věčný národ tito Moravané!" "Gens aeterna diese Mähren!"

Johann Nitschmann ml. (1711 - 1783) Narodil se v Kuníně, otec pocházel ze Suchdolu, byl vězněn jako vůdčí postava kunínských tajných evangelíků. Podařilo se mu odvést celou rodinu do Ochranova. Johann projevil určitá nadání, takže vystudoval universitu v Halle a byl tajemníkem hraběte Zinzendorfa. R. 1758 byl ordinován biskupem Jednoty a r. 1766 vedl výpravu Moravanů zakládající v Rusku na Volze osadu Sareptu (dnes součást Volgogradu) v rámci úsilí kolonizovat Povolží a současně misijně pracovat mezi mongolskými kmeny Kalmyků. Tam také zemřel.³⁾

Michael Micksch (1710 - 1792) Narodil se v Kuníně, odkud emigroval do Herrnhutu – Ochranova v r. 1734. Jeho životní osudy nejsou dostatečně zpracovány, patří mezi to velké

množství tichých, pracovitých ale málo známých Moravanů. V r. 1736 se vydal sám do Skandinávie, aby tam vystřídal Johanna Nitschmanna mladšího. Setkal se ve Stockholmu s vracející se skupinou a pokračoval s nimi v cestě k Samojedům do oblasti Archangelska. Po návratu z vězení v Petrohradu, přesídlil do Pensylvánie. Oženil se R. 1741 s Johannou R. Kuhn, měl 7 dětí.⁴⁾

Popis cesty k Laponcům a Samojedům r. 1734 – 38 se blíží klasickému cestopisu, který v Poodří uveřejňujeme ve zkrácené podobě z původních 15 stran strojopisu.

Z herrnhutu se v březnu r. 1734 vydali Andreas Grassmann, Daniel Schneider a Johann Nitschmann mladší na sever k Baltskému moři pěšky do asi 500km vzdáleného Stralsundu, kde zůstali několik týdnů. Tam se také inkognito zdržoval hrabě Zinzendorf. Byli přítomni toho, jak vlivem jeho kázání při shromáždění, došlo k duchovní proměně jeho mnohých posluchačů. Chvilu, které zde strávili byly pro ně posilující a navštívili také věřící na ostrově Rujana. Hrabě Zinzendorf, se kterým se setkali, jim dodal novou odvalu a nadšení pro vykonání jejich úkolu. Cesta dále pokračovala lodí do Stockholmu, kde se půl roku zdrželi a učili se švédské řeči. Andreas Grassmann uvádí, že ve městě bylo dost probuzených křesťanů, se kterými trávili hodně času. Mnozí si tyto tři misionáře oblíbili. Pochopitelně nechtěli být nikomu na obtíž a živili se svým řemeslem.

V polovině října roku 1734 odpluli na lodi do Uleaborgu (dnes Oulu) hluboko v Botnickém zálivu, v dnešním Finsku. Je to v oblasti polárního kruhu, leží v blízkosti hranice země, kterou obývají Laponci. To byl cíl jejich cesty. Chtěli jít mezi Laponce, kteří ještě žili jako pohané a přinést jim evangelium a tak naplnit jejich životy. Cesta pro ně byla velice náročná, po dobu celé plavby byla úporná zima a vál od moře silný vítr. Dne 29. října 1734 se vylodili v Uleaborgu. Hned druhý den museli navštívit představitele města, kde starostovi sdělili, že v Uleaborgu chtějí strávit zimu a potom odejít k Laponcům ruským u ruských hranic, aby se mohli s nimi blíže seznámit, především poznat jejich mravy a zvyky⁵⁾.

Ani zde nechtěli být nikomu na obtíž a proto Daniel Schneider začíná provozovat své ševcovské řemeslo. Ačkoliv mnoho peněz nevydělal, mnohem cennější pro něj bylo to, že se mohl seznámit s místními křesťany. Velkou část času trávili také učením se finské řeči.

Počátkem února r. 1735 nastala pro ně první příležitost poznat místní finské Laponce. Ti do Uleaborgu přijeli se stádem asi 100 sobů. Jejich sobi stáli venku v nejkrutějším mrazu a okusovali zmrzlý lišejník. Grassmann vzpomíná: „Ukázali jsme jim Nový zákon ve finské řeči, ve kterém dychtivě četli. Byli tedy gramotní a byli křesťany.“ Přicházeli každý den s velkým zájmem. Grassmann tedy s nimi podnikl déle než měsíc trávící cestu dál na severovýchod do vnitrozemí. Jeli v saních tažených soby, zhotovených z vydlabaného kmene stromu a podobající se polovici člunu. V předu jsou špičaté, potažené sobí kůží, vespod jen na píd' široké, takže jezdec musí stále udržovat rovnováhu. Sob má neobyčejně široké paznehty, takže se neboří do sněhu, i když sahá do výšky postavy člověka. V běhu je sob neobyčejně rychlý, saně (achyka) táhne za smyčku upevněnou kolem krku. a protaženou mezi nohama. Laponci byli ke mně velice přátelští, dali mi kožich, abych nezmrznul. Jeden druhému předčítali z Nového zákona, který je nadchnul. V Kuusamo jsme navštívili jejich kněze, jehož laponská farnost se rozkládala v okruhu 60 mil až k ruské hranici, takže je viděl jen jednou za rok, kdy pokřtil další děti. Vyprávěl mi o ruských Laponcích, že žijí jako lupiči (rozbojníci) v lesích a jako dobytek. Do Kuusamo přijel zemský sudí, který objížděl zemi a soudil. Ten mne vzal dále na sever až k rusko-laponské hranici do Pudasjärvi pak dále do švédského Laponska a do Tornea a Kimi. Laponci mne obdarovávali kožešinami, masem ryb a ptáků. Bydlí v chatrčích nebo ve stanech. Tyto jsou z tyčí složených do špičky, obloženými kožemi a jedlovým chvojím. Uvnitř dělají oheň a kouř odchází otvorem nahoře. V zimě se živí lovem. Loví luky a šípy a co uloví, to společně sní. Jejich majetek je jeden kotel na vaření masa a křesadlo. Žijí v blízkosti stáda svých krotkých sobů, kteří nežerou nic jiného než lišejník, jenž

roste na stromech i na zemi. Hrabou i do hloubky postavy muže, aby jej tam našli. V létě se živí bylinami a dávají husté mléko jako naše smetana. Laponci jsou malé postavy, zavalití, veselí a velice čestní. Grassmann ještě dále a podrobně popisuje tamní podmínky. Vrátil se ke svým přátelům, ale po jeho návratu do Uleaborgu však byli nařknuti z toho, že konají shromáždění, kde svádí lidi a museli z města odejít.

Dne 29. května 1735 tedy pokračovali ve své misijní cestě na sever do Tornea, kam dorazili 3. června. Aby předešli problémům, které měli v Uleaborgu, navštívili starostu a vyprávěli mu, co všechno je v Uleaborgu potkalo. Starosta Tornea, rozumný a zbožný muž, jim nabídl ochranu a pomoc. V létě se zde nedá cestovat, protože okolní krajina jezer a bažin je neprostupná. Slunce v červnu jim svítilo nepřetržitě osm dní. Čekali tedy na zimní období. Konali zde mezi tím evangelizační shromáždění a vedle toho se zabývali provozováním řemesla. Daniel Schneider ševcovstvím, Grassmann tesařstvím a Nitschmann působil v okolí jako lékař. Protože se s jeho umem nebylo lehké uživit, byl vyslán v srpnu 1735 do Stockholmu podat zprávu o jejich cestě. Tam jej však čekaly dopisy, že jej nutně potřebují v Herrnhutu. Po jeho odjezdu zůstal Schneider s Grassmannem sám až do zimy v Torneu a teprve na jaře r. 1736 se odebrali do Stockholmu, kde našli dalšího vyslaného pomocníka, bratra Michaele Miksche. Tím tato část jejich cesty skončila, protože shledali, že na finském území se o duchovní potřeby Laponců stará švédská luterská církev.

Bratr Grassmann byl vyzván, aby se odebral k setkání s hrabětem Zinzendorfem v Königsbergu (nyní Kaliningrad), tam byl seznámem s dalším misijní plánem vydat se mezi Samojedy⁵⁾. Vydávají se tedy na předlouhou cestu asi 3500 km přes Kurland a Liefland (Litva a Lotyšsko), do sto šedesát mil (asi 1600km) vzdálených částí Ruska. V Moskvě zůstali půl roku. V době, kdy chtěli s kolonou ruských formanů odejít do Archangelska, vypukl v Moskvě požár a přes 6000 domů se ocitlo v plamenech. Mezi nimi byl i dům, kde bratří bydleli. Následkem požáru se všichni členové připravované výpravy rozprchli. Museli pak 1 500 kilometrovou nebezpečnou cestu do Archangelska zvládnout sami. Asi 500 km putovali pěšky a na povozech a z Vologdy jako veslaři po řece Dvině.

Do Archangelska dorazili 23. července roku 1737, tam se konečně setkali se Samojedy, ale až před Vánoci, kdy přicházeli a tábořili před městem. Přišlo jich několik set se stády asi 600 sobů. Grassmann se o nich vyslovil, že „*jsou jako Grönlandři kůžemi odění, ten největší mezi nimi jest jako nejmenší z nás – národ trpaslíků. Oni jsou přátelští a veselí lidé. Věří však v šejtany a obětují jim krev ze zvířat*“ Jediným jejich cílem bylo, vypravit se mezi Samojedy a seznámit je s evangeliem a pravým Bohem, stvořitelem. Jejich vytrvalost byla však podřízena těžké zkoušce. Jestliže se chtěli se Samojedy vydat do jejich země, museli si opatřit pasy. Po dvoutýdenním usilování dostali se do podezření z vyzvědačství a 13. února 1738 byli zadrženi jako švédští špioni a vsazeni do vězení.

Po devítidenní vazbě, kdy byli různě prověřováni, byli pod vojenským doprovodem tři vojáků vypraveni do Petrohradu. Cesta byla strastiplná asi 900 km dlouhá ruskými vesnicemi, kde se k nim lidé chovali velice nepřátelsky a snažili se je okrást. Cesta vedla také tři dny přes zamrzlé Ladožské jezero, kde se na jednom místě pod nimi led prolomil. Sotva stačili přeříznout provazy, vyvést koně a sáně. Bratr Miksch postupně vytáhl Schneidera, Grassmanna i dva vojáky.

Než se všichni dostali z vody ven a než se jim podařilo odvést koně a sáně, byli už skoro zmrzlí. Našli nejbližší stavení, kde se usušili a ohřáli.

Ačkoliv jim pomohlo, že zachránili vojákům život, přesto byli v Petrohradě opět vsazeni do vězení. Zde byli opět dlouho vyšetřováni. Teprve až v nich poznali misionáře, byli po čtvrt roce propuštěni na svobodu. Jeho veličenstvo car je sice nepotrestal za to, že chtěli pohany christianizovat na nepravoslavnou víru, museli ale podepsat, že do země nikdy více nevstoupí.

Vrátili se tedy po pěti letech zpět do Německa a do Marienbornu dorazili na podzim 1738, kde se zotavovali z cesty.

- 1) Životopis Andrease Grassmanna, 26 stran strojopisu. Vyšlo v Nachrichten aus der Brüder-Gemeine 1845, s.568
- 2) Podrobný životopis Daniele Schneidera zpracovala Hana Kyselá viz sborník ze IV. konference Moravian r. 2006.
- 3) Johann Nitschmann ml. viz C. Mannsbart: Chronik der Marktgemeinde Zauchtel a.d.Oder
- 4) Michael Micksch jeho životopisná data uvádí Moschler: Alte Herrnhuter Familien s.75
- 5) Laponci tvoří etnickou menšinu, žijící v Norsku, Švédsku a Finsku. Rovněž žije malá populace na poloostrově Kola v Rusku. V 16. stol. sídlili Laponci téměř po celé severní Skandinávii a jejich osídlení sahlo na jih až po kraj Hedmark. Velikost laponské populace se pohybuje kolem 60 000 - 100 000. V Norsku jich žije asi 40 - 45 tisíc, většinou jsou soustředěni do oblasti Finnmark, kde jich je kolem 25 000. Ve Švédsku žije asi 17 000 Laponců, ve Finsku 5 700 a v Rusku pouhé 2 000.
- 6) Uralsko-altajský národ, příbuzný Finům, bydlící v severoevropské Rusi na východě archangelské gubernie až za Ural k zálivu Chatangskému. Jejich jméno pochází od loparského Same adnam. Počet nynějších Samojedů se odhaduje na 15 400. Jsou malé postavy 151-160 cm, pleti žluté, očí a vlasů černých, odívají se do kožešin

Použitá literatura:

- Mannsbart C., David Nitschmann první biskup obnovené Jednoty bratrské, Suchdol n.O.1995
Říčan G.A., Dědictví Komenského na Kravařsku, Suchdol n.O.1970
Schiller J., Vypravujeme si o obnovené Jednotě, Semily 1945
Vančura V. , Obrazy z dějin Jednoty bratrské, Praha 1911
Weinlick J.R., Hrabě Zinzendorf, Jindř.Hradec 2000
F. Moschler: Alte Herrnhuter Familien, 1922 a další

Daniel Říčan MORAVIAN Historicko-vlastivědná společnost v Suchdole n.O.